

بررسی روشهای مشارکت بخش تعاونی در ارائه خدمات پولی و بانکی

با تأکید بر اعتبارات کشاورزی

از: محمدولی کیانمهر

تعاون و همکاری از ویژگیهای جوامع سنتی و مذهبی است، جامعه ما در گذشته و حال برای مقابله با دشواریهای اقتصادی، اجتماعی از چنین راه‌مراهی سود برده و اکنون نیز می‌تواند استفاده کند

مقدمه

تعریف واژه اعتبار و انواع گوناگون آن در شعبه‌های مختلف اقتصادی و در کتب اقتصادی به طور مبسوط بیان گردیده است. اعتبار را به طور کلی به معاوضه دارایی فعلی در مقابل وعده برگشت آن در آینده تعریف می‌نمایند. وام نیز نوع ویژه‌ای از اعتبار است. همچنین فروش به وعده نیز نوع دیگری از اعتبار است و چون زمان عامل اصلی تحقق اعتبار به شمار می‌رود و فاصله زمانی بین دو عمل استفاده از اعتبار به وسیله اعتبار گیرنده و برگشت آن به اعتبار دهنده مستلزم احتمال خطر از عدم برگشت است لذا اعتبار دهنده طلب تضمین و اجاره آن یعنی سود اعتبار را دارد. سود محرک دستگاه اعتبار دهنده و تضمین آرامش بخش و وسیله تأمین در برگشت اعتبار است. عامل نفع ضمن این که غیر مستقیم ممکن است تحرکی در اقتصاد جامعه حاصل نماید ولی بیشتر محرک دستگاههای اعتباری خصوصی و بانکها و

مؤسسات مالی گوناگون و ایجاد آنها است. این مؤسسات برای فعالیتهای پولی و مالی مستنوع، مانند جذب سپرده اشخاص و بنگاهها و پرداخت بهره به حسابهای مربوط و یا اعطای وام و اعتبار به افراد، مؤسسات تولیدی و یا تجاری تشکیل می‌شوند.^(۱)

گونه گونی عمل و گستردگی فعالیت بانکهای اعتباری و فوائد زیادی که امروزه مؤسسات بازرگانی و صنعتی کشورها از دستگاههای اعتباری می‌برند به تشکیلات بانکهای اعتباری چنان وسعتی بخشیده که به تحقیق باید گفت در حال حاضر هیچ یک از رشته‌ها و شعبه‌های اقتصادی در زمینه امور مربوط به خود نمی‌توانند بی نیاز از خدمات بانکی، وام و اعتبار و نقل انتقال اسناد و پول باشند. از طرف دیگر افتتاح حساب در بانکها تحت عنوان ثابت، دیداری و غیره یکی از مناسبترین راهها برای ذخیره سازی و حفظ ارزش پول و کمک به رونق اقتصادی است. اگر قسمتی از پول

جاری کشور از جریان معاملات و گردش امور اقتصادی خارج گردد و کنز شود این امر در حفظ توازن پولی و مالی و تثبیت وضع پولی و اقتصادی کشور خلل وارد خواهد نمود. بنابراین ملاحظه می‌شود که سپردن این مازاد پولی یعنی پس انداز به بانک تا چه حدودی در رونق اقتصادی مؤثر و از نظر درآمد برای صاحب آن مؤثر است.^(۲) با شرحی که گذشت ملاحظه می‌کنیم که بانکهای معاملاتی برای همین وجوه اضافی و به اتکای، دادن وام و اعتبارات بسط و توسعه معاملات تشکیل می‌شود که این دو عامل یعنی پس انداز و تخصیص وام و اعتبار در توسعه اقتصادی جامعه لازم و ملزوم یکدیگرند و با اهمیت فوق العاده‌ای باید بررسی شوند.

اما مطالب یاد شده بیشتر معطوف به امور بازرگانی صنعتی و خدماتی می‌باشد و این در حالی است که یکی از مهمترین شعبه‌های تولیدی و منافع کسب ثروت جامعه یعنی کشاورزی را از نظر دور

داشته‌ایم و اهمیت کشاورزی و محصولات گوناگون نباتی، دامی نیز برای حفظ و بقای حیات در این کره خاکی از ضروریات است. در اساطیر یونان و روم قدیم به زمین صفت خلاقیت و الوهیت می‌دادند اقتصاددانان و فیزیوکراتهای قرن هجدهم آن را تنها مولد ثروت می‌دانستند. در کشور ما کشاورزی یکی از مهمترین محورهای توسعه اقتصادی به حساب می‌آید و قسمت عمده‌ای از شاغلین کشور در این بخش فعالند، محصولات کشاورزی منشأ انواع جزف و رشته‌های بازرگانی و خدماتی است و بخش بزرگی از خدمات صادراتی یعنی بازرگانی خارجی از همین محل تأمین و حاصل می‌آید.^(۳)

الف - دشواریهای کسب اعتبارات کشاورزی

برای شروع به کار و یا کاشت و برداشت محصول در طول سال زراعتی، کشاورز، دامدار و سایرین به مخارج و لوازمی مانند کود، سم دفع آفات، پرداخت مزد کارگران، بهای سوخت، خرید و تأمین ماشین آلات و غیره نیازمند است. تا به دست آمدن محصول به طور کلی هیچ منبع درآمد دیگری در دسترس او نمی‌باشد. علاوه بر این هنگام استحصال محصول نیز برای کسب در آمد و یا فروش به قیمت خوب رعایت امور و اصول بازاریابی باید رعایت شود اگر تمام محصول کشاورزان یک مرتبه به بازار عرضه شود فراوانی عرضه نسبت به تقاضا موجب نازل قیمت آن شده و در غالب موارد ضرر کشاورز را در پی خواهد داشت. لذا کشاورز قبل از فروش تولیدات خود در زمان مناسب به پول در دسترس نیازمند است. محل برگشت این وام و اعتبار نیز همانا درآمد ناشی از فروش محصول است. از سوی دیگر در

در لزوم اعتبارات مناسب برای کشاورزان شکی نیست منتها باید دستگاه و مؤسسه مطلوب و شایسته آن تعبیه شود و آنهم با توجه به مشخصات روحی و مختصات تولیدات و اوضاع و احوال اقتصادی اجتماعی روستایی صورت پذیرد. کسانی که در امور کشاورزی واردند، و به مقتضای اوضاع و احوال و محیط کار کشاورزی واقفند می‌دانند، تحت تأثیر شرایط گفته شده کشاورزان از شرایط ویژه‌ای برخوردارند. در صنعت، سرو کار آدمی با مواد و موجودات بی جان، مانند ماشین آلات است. کم و کیف محصول با اراده دستگاه صنعتی است. پسرای مصنوعات معین با مقادیر مورد نظر می‌توان از پیش، مواد و مصالح لازم را برآورد کرد بیشتر عوامل تولید، تابع اراده انسان و مدیران است. تعیین ارزش

عصر حاضر در پی تکامل و پیشرفت علوم و صنایع بهره برداری اقتصادی از مزارع با روشهای نو در کشاورزی، استفاده از فنون جدید، ماشین آلات زراعی، آبیاری تحت فشار و قطره‌ای صورت می‌پذیرد که تهیه آنها هزینه‌بر و در توان خرید اغلب کشاورزان کشور نمی‌باشند. همچنین احداث ساختمانهای مناسب و سالم با اصول بهداشتی جهت توسعه فعالیتهای دام و طیور و کشاورزی مستلزم هزینه سنگینی است که برای تأمین اینگونه مخارج باید از اعتبارات کشاورزی سود برده شود.^(۴) اقداماتی که مستلزم استفاده از اعتبارات گوناگون است و به بخشی از آن اشاره شده است نمونه هایی است با تنوع وسیع که در مجاری بهره‌برداری، کشاورزی و توسعه سطح زندگی کشاورزان و روستائیان مؤثر می‌باشد. لذا

محصولات تولیدی به صورتی که سود مؤسسه را تأمین نماید قابل پیش بینی است. در تجارت کار تاجر و فروشنده و مؤسسه آن است که به قیمت کالاهای خریداری شده، مخارج گوناگون مانند هزینه حمل و نقل، سود مورد انتظار را بر بهای خرید بیفزاید به طوریکه سود مؤسسه تأمین گردد که بطور معمول تابع اراده تجار است.

در صنعت سرعت تولید و گردش کالا و خدمات، بازار در اختیار صاحبان صنایع و متناسب با سرمایه و ابزار تولید به کار گرفته می‌شود. در حالی که در کشاورزی اوضاع بدین‌گونه نمی‌باشد. کشاورز سر و کارش با گیاه، درخت، دام یعنی موجودات زنده است و عوامل مؤثر در رشد و تکثیر این موجودات مانند آب، هوا، آفتاب تابع اراده کشاورز نمی‌باشد. تغییر و تحول جوی که مؤثر در میزان تولیدات است، با میل و اراده انسان عمل نمی‌کند. محصولات مختلف در زمانی از سال حاصل می‌شود که دیگران نیز محصول خود را به دست آورده‌اند و تطبیق عرضه و تقاضا از عهده کشاورزان خارج می‌شود. کار، سرمایه در موقع مقتضی بر عهده کشاورز است ولی او باید انتظار، ابر و باد و مه و خورشید و فلک را در کار مؤثر ببیند. لذا عوامل سودآور در اختیار کشاورز نیست. آنچه سبب ضرر و زیان است بدون اجازه او به سراغش می‌آید. ملخ یا سن یا نیم ساعت سرمای بی‌موقع در یک شب بهاری، مالک باغ دار را بی‌حاصل یا بی‌درآمد می‌کند. پنج دقیقه بارش تگرگ برای کشاورز در حکم بیماران اتمی است. به قول ویکتور هوگو در واترلو: مشیت الهی با کمی باران یا یک ابر خلاف فصل، مسیر تاریخ را هم عوض کرده است. با همه این عوامل متغیر خارج از حیطه اراده

آدمی، آیا می‌توان از پیش محاسبه دقیق از حاصل کشاورزان را بدست آورد؟ و یا با زمان طولانی که برای به کار افتادن سرمایه و انتظار بهره‌دهی آن در کار کشاورزی لازم است آیا عواید حاصله قابل مقایسه با درآمد دلخواه و تحت اختیار بازرگانان و صنعت‌گران می‌باشد؟ تمام این نکات و اوضاع و احوال به روستائیان مشخصات روحی، اخلاقی، کاری و اقتصادی، اجتماعی مخصوص می‌بخشد. به طوری که زندگی در محیط کوچک روستا همه را به حال یکدیگر آشنا می‌کند. اهالی یک قصبه به طور معمول از وضع و حال مالی و درآمد کشاورزی و حتی تعداد گاو، گوسفند یکدیگر با اطلاع‌اند. مردمی که از کودکی با هم بزرگ شده‌اند، از تمام جزئیات زندگی یکدیگر واقفند^(۵) روستایی به مردم شهری و دستگاههای مالی، پولی، بازرگانی خارج از محیط خود کمتر اعتماد دارد. با مشخصاتی که به طور اجمال از محیط کار، چگونگی تولید و صفات مردم روستایی ذکر شد، اعتبارات و مؤسسات کارآمد و مفید به حال کشاورزان و روستائیان مناطق کشاورزی از سایر مؤسسات اعتباری، بانکی، پولی مجزا و مشخص می‌شود.

ب - نقش زمان در اعتبارات کشاورزی

عامل زمان یکی از مهمترین وجوه افتراق اعتبارات کشاورزی، صنعتی و بازرگانی است. در امور کشاورزی و دامداری حداقل قبل از کسب محصول و فروش آن امکان برگشت اعتبار ممکن نیست. بنابراین سررسید اعتبار دست کم بایستی هم زمان با به دست آمدن اولین محصول کشاورز، یعنی برای اعتبارات کوتاه مدت کشاورزی به مدت‌های شش، نه تا دوازده ماه و در مواردی تا هجده ماه از تاریخ استفاده از

اعتبار مقرر شود. نظر به خطراتی که ذکر شد و محصول را تهدید می‌کند، باید تسهیلاتی برای تمدید وامها تا سر رسید محصول بعدی، طراحی گردد. اعتباراتی که برای تهیه وسایل کار، انواع ماشینها و ساختمانهای روستایی، حفرچاه عمیق و غیره مستلزم مدت‌های طولانی‌تر است، تا کشاورزان بتوانند از حاصل عواید اقدامات انجام شده اقساط قرضه‌های مربوط را پرداخت نمایند.^(۶) عامل دیگر نرخ بهره است، نرخ بهره در اعتبارات کشاورزی نباید بر اساس آنچه در صنعت و بازرگانی تجاری است محاسبه و تعیین گردد.

تولیدات کشاورزی با ویژگیهای مورد اشاره، مقتضی بهره‌های معمول در بانکهای تجاری نیست. برای دستگاههای صنعتی و مؤسسات بازرگانی که درآمدی قابل ملاحظه و کم خطر دارند، پرداخت بهره‌های متداول در بانکهای بازرگانی قابل تحمل است، زیرا ارزش محصولات صنعتی و کالاهای مختلف این مؤسسات بر اساس تمام مخارج و از جمله بهره پرداختی به بانکها تعیین می‌شود، در صورتی که قیمت محصولات کشاورزی را اغلب کشاورزان تعیین نمی‌کنند بلکه این قیمت به آنها تحمیل می‌شود. با توجه به کیفیت تولید و درآمد ناشی از آن پرداخت بهره‌های معمول در بانکها، در مورد اعتبارات کشاورزی برای آنان مقرون به صرفه نیست. عامل مهم دیگر موضوع تضمین است، تضمین چنانکه به آن اشاره آمد، وسیله معرفی اعتبار گیرنده و تأمین برگشت اعتبار است.^(۷) تضمین در اختیار خرده مالک و کشاورز همان قطعه زمین و باغ و مزرعه است و کشاورزان بی زمین اجاره داران نیز حتی فاقد آن‌اند. قبول همین تضمین برای دستگاههای اعتباری

خارج از محیط روستا با مخارج و مشکلات زیادی همراه است که از سرعت و دقت کار در امور اعتباری می‌کاهد. نظارت و شناسایی با تشریفات که در قبول و یا احتمالاً فروش آن وجود دارد، توجه دستگاه اعتباری را که بر اساس بازرگانی و تحصیل در آمد مبتنی باشد جلب نمی‌نماید.^(۸) به خصوص که موضوع بسیار مهم دیگری نیز توأم با اعتبار، مورد توجه مؤسسات اعتباری است و آن موضوع جذب سپرده‌های مختلف مردم جهت تأمین منابع اعتباری است و قبل از حل آن در مناطق روستایی کشور تهیه وجوه لازم برای اختصاص به امور و اعتبارات کشاورزی، مشکل است.

تجاری به هیچ وجه قابل مقایسه با فرع سنگینی که نزول خواران از کشاورزان مطالبه میکنند نیست، ولی اعتبارات بانکهای تجاری به طور معمول از حدود شهرها و برای امور بازرگانی و صنعتی تجاوز نمی‌نماید و کمتر در مناطق روستایی و برای امور کشاورزی عمل می‌نمایند. علاوه بر موانعی که قبلاً برشمردیم در اینجا موانع دیگری مانند مدت، که اعتبارات این بانکها کوتاه مدت و معمولاً شش ماهه است و بر اساس همین مدت‌های کوتاه اعتبارات است که این بانکها می‌توانند از سپرده‌های دریافتی، دیداری و حسابهای جاری مبالغ قابل توجهی به معاملات اعتباری اختصاص دهند.^(۹)

راه‌اندازی و به‌کارگیری سازمانهای پولی، مالی، اعتباری در قالب مشارکت بخش تعاونی به منظور توسعه اقتصادی، اجتماعی کشور جایگاهی قانونی دارد و پیشنهاد می‌گردد، نهادهای هدایتی و نظارتی زمینه اجرایی چنین اموری را با توجه به اهداف کلان اقتصاد کشور طراحی و به منصف ظهور درآورند.

ج - منابع تأمین اعتبارات کشاورزی ۱- رباخواران محلی:

اولین منبع اخذ قرضه که در دسترس کشاورزان می‌باشند، نزول خواران محلی است. معامله‌ای که معمولاً در آن، نرخ بهره به میزانی تعیین می‌شود که پس از مدتی فرع قرض از اصل آن تجاوز خواهد کرد. علاوه بر آن هزینه‌های نقل و انتقال پول و غیره از اصل مبلغ وام کسر می‌گردد و بقیه مبلغ پرداختی چندان راهگشای مشکلات مالی کشاورز نخواهد بود. طرز عمل و قسوت این دسته از واسطه‌های پولی در همه جا و همه وقت زیانزد خاص و عام است.^(۹)

۲- بانکهای بازرگانی اعتباری:
با توجه به اینکه نرخ بهره در بانکهای

عمرانی در زمینه بهبود و توسعه امور کشاورزی به اعتبارات با مدتهای طولانی احتیاج است که معمولاً با مقدمات و برنامه معاملاتی و امور مالی بانکهای بازرگانی همسو نمی‌باشد. چنانکه قبلاً اشاره گردید تضمین لازم در حدود شناسایی و تخصص دوائر اطلاعاتی بانکها به میان می‌آید تا از برگشت اعتبارات در موقع مقرر، برای تأمین سپرده‌ها، اطمینان حاصل شود. نکته اساسی اینکه در یک دستگاه اعتبار دهنده منبع اصلی اعتبارات سپرده‌های گوناگون مردم برای بانکهای تجاری است که در امور کشاورزی ممکن است به کار افتد که باید اعتبارات از طریق جمع‌آوری سپرده‌های روستایی و پس‌اندازهای کشاورزان تقویت شود زیرا به کار افتادن سپرده‌های تجاری متعلق به مردم شهری و به خصوص اعتبارات بازرگانی و صنعتی و امور جاری داد و ستد بانکها است. اختصاص این وجوه به تنهایی، برای اعتبارات کشاورزی نه کافی است و نه با مشکلات مذکور آسان و عملی است.^(۱۱) به طور خلاصه مشکلات موجود برای استفاده از اعتبارات بانکهای تجاری در امور کشاورزی به شرح زیر است:

* - طرز عمل این گونه بانکها قبول سپرده و پرداخت اعتبارات کوتاه‌مدت است. این امر متناسب با اعتبارات کشاورزی که مستلزم مدتهای طولانی‌تر از اعتبارات تجاری است، نیست.

* - نرخ بهره معمولی این بانکها و عدم تناسب آن با کارهای عمرانی و تولیدی کشاورزی.

* - عملی نبودن اعتبارات شخصی به علت خارج بودن مناطق کشاورزی از دسترس سرویسهای اطلاعاتی بانکهای تجاری و مشکلات گوناگون اخذ وثیقه غیر

سرعت معاملات و داد و ستد در امور بازرگانی تا حدودی با عمل قبول سپرده‌های جاری و اعطای اعتبارات کوتاه مدت بانکهای تجاری کاملاً سازگاری دارد در صورتی که حداقل مدت اعتبارات مورد لزوم در کار کشاورزی حدود یک سال است.

علاوه بر این به مقتضای خطراتی که کشاورزی را تهدید می‌کند شرایط تمدید اعتبار، برای مدتهای مشابه، باید بسیار ساده و قابل اجرا باشد. بانکها کمتر قادرند سپرده‌های مشتریان خود را برای مدتهای طولانی به چنین معاملات اعتباری اختصاص دهند. از طرف دیگر وامهای کوتاه مدت قسمتی از احتیاجات اعتباری کشاورزان را رفع می‌کند و برای امور

منقول در اینگونه مناطق برای بانکها.

* - اشکالات وصول مطالبات، مخصوصاً هنگام اقدامات اجرایی.

* - اعتبار یک طرفه بوده و بدون توسعه حسابهای سپرده است.

* - عدم جمع آوری سپرده‌های روستایی برای توسعه منابع اعتبارات کشاورزی.

۳- بانکهای اعتباری تخصصی با سرمایه‌های خصوصی:

تأسیس و راه اندازی بانکهای تخصصی برای قرضه‌های بلند مدت کشاورزی در کشوری مانند ایران، مشکل است. چنانکه قبلاً اشاره رفت، اعتبارات کشاورزی مستلزم مشغول داشتن سرمایه به مدتهای دراز و وجود دستگاههای پر خرج برای نظارت بر مصارف اعتبارات و حصول اطمینان صاحبان سرمایه از برگشت قرضه‌ها و غیره است. بنابراین اشکالاتی که در مورد استفاده از اعتبارات بانکهای تجاری در امور کشاورزی ذکر شد، کم و بیش در خصوص بانکهای تخصصی اعتباری با سرمایه‌های خصوصی نیز وجود دارد، با این تفاوت که چون این گونه بانکها از جنبه تخصصی برای اعطای اعتبارات کشاورزی تجربه بیشتری دارند در صورت وجود سرمایه کافی و متکی به سپرده‌های جاری و کوتاه مدت و یا این که بتوانند منابع بیشتری را از طریق بازار سرمایه به دست آورند در پرداخت اعتبارات بلند مدت کشاورزی یعنی اعتبارات توسعه منابع تولید موثر خواهند بود. این نوع بانکها معمولاً از نظر مالی و وسایل بیش از بانکهای تجاری در شعبه کار خود مجهزند ولی اشکال اساسی این است که اولاً سود مورد نظر در سرمایه‌های جمع آوری شده و پرداخت

سود و بهره به صاحبان سپرده‌های مدت دار و یا انتشار اوراق قرضه و غیره عملاً بهره پرداختی کشاورزان را تا میزانی که متناسب با این گونه اعتبارات نیست افزایش می‌دهد، ثانیاً مخارج تشکیلات اداری و دستگاههای فنی برای تقویم تضمین‌ها و نظارت در مصارف اعتبارات تا حدی افزایش می‌یابد که سود حاصل از معاملات بانک برای صاحبان سرمایه به خصوص در کشور ما که نرخ سود در معاملات آزاد، نسبتاً زیاد است، مشوق اختصاص سرمایه برای معاملاتی از این دست نمی‌گردد و نیز همچنان عدم توجه به پس اندازهای روستایی با خصوصیتی که از نظر مردم شناسی روستایی داریم لاینحل باقی می‌ماند و این منابع مورد استفاده این قبیل بانکها واقع نمی‌شوند.^(۱۲)

۴- وجوه دولتی و بانک اعتبارات کشاورزی:

تخصیص وجوه دولتی برای توسعه اعتبارات، کشاورزی، دامداری، و غیره در شرایط معین توسط دستگاه یا سازمان مناسب بسیار مفید است. اما پخش اعتبارات توسط واحدهای دولتی با توجه به تشریفات مربوط و عدم توجه به جمع آوری سپرده‌های روستائیان توسط بانک و واحدهای مذکور که لازم است مبنای کار مؤسسات اعتباری واقع شوند، کارآیی این ادارات را زیر سؤال می‌برند. پرداخت وام و اعتبار از بودجه عمومی به کشاورزان معمولاً مشکلات زیر را به همراه دارد:

الف - انتخاب افراد و هیأت‌های مطلع برای ارزیابی و اعزاز به مناطق روستایی و تشخیص نیازمندیهای اساسی به اعتبارات کشاورزی و غیره.

ب - تفاوت سلیقه در تقسیم و تخصیص اعتبارات توسط کارشناسان دولتی.

ج - تأخیر و از دست دادن زمان، در پرداخت اعتبارات به دلیل تمرکز گرایی اداری و تشریفات به خصوص در کشت بهاره و مواقع ضروری دیگر.

د - اشکالات وصول که در مناطق روستایی وجوه دولتی به دلایل متعدد دیر استرداد می‌گردد.

بانک اعتبارات کشاورزی با وجوه عمومی به منظور توسعه اقتصادی کشور از طریق افزایش تولیدات کشاورزی، دامی، صنایع حاشیه‌ای، دستی و غیره تشکیل می‌گردد و نه برای کسب درآمد و سود ناشی از عملیات بانکی و دارای این مزیت است که می‌تواند سود و نرخ بهره را در سطح پایینی قرار دهد، البته موانع و مشکلات توسعه بانک کشاورزی با سرمایه‌های خصوصی برای بانک اعتبارات کشاورزی دولتی نیز پابرجاست چون می‌بایستی درآمدهای حاصل از معاملات بانکی در امور اعتباری هزینه‌های چنین بانکهایی را تا حدودی تأمین نماید که عملاً نمی‌تواند کارمزد و نرخ بهره را بیش از مقدار معینی کاهش دهد. از سوی دیگر با هزینه بالایی که معمولاً در تشکیلات اداری فنی این نوع بانکها وجود دارد، همیشه دقت کافی در امور مختلفه اعتبارات از قبیل شناسایی، تشخیص ارزش تضمین اعتبار گیرنده، نوع و میزان نیازهای اعتباری، برآورد مصارف مفید و مورد لزوم اعتبار، اخذ تضمین و ارزیابی دولت را غیر ممکن می‌نماید. بنابراین برای ممانعت از خطراتی که از نظر عدم برگشت وام‌ها متوجه سرمایه بانک می‌شود تحصیل درآمد کافی به منظور پیش‌بینی اندوخته‌های لازم برای مطالبات مشکوک الوصول سبب می‌گردد تا بر سود و نرخ بهره به شکلهای گوناگون، مانند افزایش کارمزد و مخرج ارزیابی غیره

یکی از راههای تحقق مشارکت عامه مردم در امور اقتصادی گسترش انواع مؤسسات تعاونی در شعبه‌های گوناگون و از جمله، مؤسسات پولی، مالی، در شکل تعاونی در پهنه کشور است.

افزوده شود - به صورتی که در بانکهای خصوصی متداول است. یعنی در عمل نرخ سود دریافتی بانکی متناسب با درآمد ناشی از فعالیتهای کشاورزی نخواهد بود.^(۱۳)

روستایی بهره‌گیری نماید.
ب - عوامل اعتباری را برای کشاورزی، یعنی سود کم، مدت متناسب، تضمین مطلوب رعایت کند.

ج - با ویژگیهای اخلاقی اجتماعی کشاورزان و مشخصات تولیدی، کشاورزی، دامی و... تطبیق نماید و مورد اعتماد روستائیان باشد.

د - در دسترس روستائیان و کشاورزان باشد.

ه - برای توزیع اعتبارات دولتی، کم خرج باشد و تشریفات زائد را حذف نماید.

۵- شرکتهای، بانکها، صندوقهای تعاونی اعتبارات کشاورزی:

شرکتهای تعاونی اعتباری به صورتی که امروزه در غالب کشورهای جهان وجود دارد، کم و بیش تقلیدی از شرکتهای تعاونی اعتباری و صندوقهای تعاونی است که در نیمه دوم قرن نوزدهم در کشور آلمان به وجود آمده است. یک سازمان تعاون اعتباری کشاورزی چنانچه اشاره خواهد شد از پایین، یعنی از تعاونیهای اعتباری کوچک شروع می‌شود.^(۱۱) تعاون اعتباری به وسیله کشاورزان تأسیس می‌شود و در دسترس آنها می‌باشد، حدود احتیاجات اعتباری آنها را می‌شناسد و شالوده‌ای برای جمع پس اندازهای روستائیان و استفاده از آن در وامهای کوتاه مدت (حداکثر یک سال تا هجده ماه) می‌باشد. از اتحاد تعاونیهای اعتباری یک منطقه شرکت تعاونی بزرگتر به نام بانک مرکزی تعاونی ایجاد می‌شود که عمل قبول سپرده یا پخش اعتبارات را در منطقه

از تشکیل آن می‌گذرد و هنوز یک مؤسسه اعتباری تعمیم یافته در کشور نمی‌باشد، بلکه یک دستگاه وام دهنده‌ای است که از بین میلیونها کشاورز فقط با چند هزار نفر آنها سرو کار دارد. بانک کشاورزی ایران، بنا به خصوصیات ذاتی خود که تمرکزگرا و هنوز تشکیلات و دستگاهی شهری است در طول حیات خود، نتوانسته مبنای اساسی درست برای جلب سپرده‌های روستائیان فراهم نماید و برای توسعه اعتبارات خود از چنین منبعی محروم است و برای معاملات استقراضی متکی به سرمایه دولتی است. از مطالب فوق چنین مستفاد می‌شود که منابع مالی دولت برای اعتبارات کشاورزی باید جامع عمل نماید به طوری که حداقل در انجام امور زیر توانا شود.^(۱۵)

الف - از وجوه و سپرده‌های مناطق

در مورد سپرده‌های روستایی از بانک دولتی بیش از آن چه از بانک سرمایه خصوصی بر می‌آید کاری ساخته نیست زیرا بانکهای دولتی از بالا تشکیل می‌شوند و در شهرهای بزرگ و کوچک اقدام به تأسیس شعبه و نمایندگی می‌نمایند و تا حدودی دور از دسترس روستائیان است. تشکیلات و تأسیساتش با ویژگیهای اخلاقی و اهداف کشاورزان سازگاری ندارند. از بانک کشاورزی انتظار دارند تا برای مقاصد و اهداف مورد نظر بر مدت وام‌ها بیفزاید، با گشایش شعبه و نمایندگیهای زیادتری، سازمان خود را در اقصی نقاط کشور بسط دهد، تشریفات مربوط به تضمین اعتبارات را آسان نماید شرایط اخذ تعهد و بازرسی عملیات وام و اعتبار را کنار بگذارد و توقعات بسیاری دیگر از این نوع و در عین حال سرمایه‌اش را هم افزایش و حفظ کند و به حیات خود ادامه دهد، که انجام چنین توقعاتی با ویژگیها و تشکیلات و وضع مالی بانک دولتی و شرایط کشاورزان و عدم تناسب تأسیسات بزرگ و خارج از دسترس روستائیان، اعتبارات کشاورزی و از همه بالاتر ضعف دستگاههای بانکی برای جذب سپرده‌های روستایی ممکن نمی‌باشد و بدون اتکاء به منابع قابل ملاحظه مالی دیگر، برای ادامه کار خود، بانک فقط باید متکی به سرمایه دولتی باشد که مبلغ آن نیز با توجه به مشکلات درآمدی دولت محدود است.^(۱۴) به همین دلیل است که بانک کشاورزی ایران که بیش از چند دهه

مربوط و به مقیاس وسیعتر برای شرکت‌های عضو انجام می‌دهد و علاوه بر این وسیله جلب اعتبارات دولتی و یامنابع دیگری نیز می‌گردد. بعد از این دو مرحله، دستگاه مرکزی اعتباری وجود دارد که از یک طرف وظیفه دارد، تقویت مالی سازمانهای اعتباری مراحل پایین‌تر یا منابع دولتی و غیره را به عهده گیرد (منابع دولتی مؤسسه مرکزی اعتبار کشاورزی، کمک بانک ناشر اسکناس، پخش اوراق قرضه و مانند اینها) تا وام‌های به مدت متوسط و طولانی برای اقدامات عمرانی و عملیات مدت دار از محل این منابع و به وسیله سازمانهای اعتباری مراحل پایین‌تر در دسترس کشاورزان سراسر کشور قرار گیرد و از طرف دیگر این مؤسسه مرکزی، عهده‌دار نظارت قانونی در امور مختلف تمام واحدهای مرحله اول و دوم است تا قوانین موضوعه و مقررات مربوط به اعتبارات کشاورزی، از لحاظ مصالح عمومی کشاورزان و اقتصاد کشور را دقیقاً به مورد اجرا و عمل درآورد.^(۱۷) جامعیت چنین دستگاهی برای اعتبارات کشاورزی تمام کشورهای جهان بر اثر مطالعات همه جانبه مجامع بین‌المللی، قبول شده و به همین شکل به تمام کشورهای جهان توصیه شده است.^(۱۸)

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

قانون اساسی ایران در اصل ۴۲ و ۴۴ بخش تعاونی را یکی از ارکان اقتصادی کشور بر شمرده است. دولت موظف گردیده تا با امکانات جامعه زمینه اشتغال عامه مردم را در سرنوشت اقتصادی خودشان فراهم نماید و برای کسانی که نیروی کار دارند ولی سرمایه و ابزار کار در اختیار آنها نیست در قالب وام، و اعتبارات لازم امکانات سرمایه‌گذاری را

برای آنها از طریق بخش تعاونی فراهم کند تا همه نیروهای تولیدی جامعه بتوانند در اقتصاد کشور فعال شوند. از طرفی پرهیز از دولت‌سالاری در کلیه امور و پرهیز از تداول و تمرکز ثروت در دست افرادی معدود نکته دومی است که قانون مزبور بر آن تأکید نموده است. بنابراین بخش تعاونی به صورت یک بخش تعادلی بخش بین بخش دولتی و خصوصی طراحی گردیده است. یکی از راه‌های تحقق مشارکت عامه مردم در امور اقتصادی گسترش انواع مؤسسات تعاونی در شعبه‌های گوناگون و از جمله، مؤسسات پولی، مالی، در شکل تعاونی در پهنه کشور است. چون مسائل اعتباری و مالی و امور مربوط به آن از قبیل، جذب پس اندازهای مردم، اعطای وام و اعتبار برای سرمایه‌گذاری و تعیین سود متعلقه و نظایر آنها به قدری اهمیت دارند که هیچ یک از فعالیتهای اقتصادی کشور نمی‌توانند بی نیاز از استفاده آنها در گردش و چرخش مناسب قرار داشته باشند. هر نوع فعالیت اقتصادی، نیازمند منابع مالی، پولی اعتباری است که افراد، مدیران و تولید کنندگان، منفرداً از عهده آن بر نمی‌آیند.

بخشی از اعتبارات پولی و مالی که در بخش تعاونی تخصیص می‌یابند نه تنها در رونق و توسعه اقتصادی کشور مؤثرند بلکه در زندگی معیشتی شاغلین این رشته نیز تأثیر به‌سزایی دارند. بانکهای تجاری و مؤسسات پولی مالی واسطه در امر جذب پس اندازهای جامعه و اعطای وام و اعتبار به روش بازار کمتر می‌توانند و جوه مزبور را در زمان مناسب در اختیار کشاورزان، دامداران، و تولید کنندگان به ویژه روستائیان قرار دهند. چون مؤسسات یاد

شده به طور معمول قادر به ارزیابی درست از عوامل تولید، محصول و امکان نظارت بر نحوه مصرف وامها و فعالیت واحدهای تولیدی که عموماً کوچک و فعالیت آنها محدود است نمی‌باشند. تشکیل و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی اعتباری، صندوق و بانکهای تعاونی، مؤسسات مطلوبی هستند که به سادگی از عهده مشکل فوق برمی‌آیند. در حقیقت وام دهنده و وام گیرنده به دنبال هدف واحد هستند و نفع و ضرر وام دهنده و وام گیرنده در این نوع سازمانهای پولی مالی یکی است. مؤسسات پولی مالی، بانکها و صندوقهای تعاونی می‌توانند در اتحادیه‌های خود عضویت یابند تا نیازهای مالی سنگین خود و اعضای شرکت‌های تعاونی را تأمین مالی نمایند. هدف از نگارش این مقاله تبیین روشهای بکارگیری الگوی تعاونی در ارائه خدمات پولی و بانکی و مسائل مربوط به آن در جهت توسعه اقتصادی کشور است و در این مقاله کوشش شده تا انواع مؤسسات پولی و مالی، کارآیی و عدم کارآیی آنها در فعالیتهای اقتصادی به ویژه در فعالیتهای کشاورزی مورد بررسی قرار گیرند در نتیجه رجحان مؤسسات اعتباری تعاونی نسبت به دیگر سازمانهای پولی و مالی در فعالیتهای کشاورزی و اقتصاد روستایی غیر قابل انکار است.

تعاون و همکاری از ویژگیهای جوامع سنتی و مذهبی است، جامعه مادر گذشته و حال برای مقابله با دشواریهای اقتصادی، اجتماعی از چنین راه‌حلهایی سود برده و اکنون نیز می‌تواند استفاده کند. کشاورزان بسنه و وسایل کاشت، داشت و برداشت مشترک تهیه می‌نمودند و در قالب تعاونیهای سنتی به کمک یکدیگر

می‌شافتند. از سالهای ۱۳۰۳ و ۱۳۰۴ به این طرف روش تعاونی و همکاری متقابل به طور رسمی در ایران توسعه و گسترش یافته است. به طوری که تشکیل و راه‌اندازی مؤسسات یاد شده می‌بایستی به ثبت برسند تا رسمیت یابند. راه‌اندازی و به کارگیری سازمانهای پولی، مالی، اعتباری در قالب مشارکت بخش تعاونی به منظور توسعه اقتصادی، اجتماعی کشور جایگاهی قانونی دارد و پیشنهاد می‌گردد، نهادهای هدایتی و نظارتی زمینه اجرایی چنین اموری را با توجه به اهداف کلان اقتصاد کشور طراحی و به منصفه ظهور درآورند. چون بانکهای اعتبارات تجاری، صنعتی و کشاورزی هر کدام در خصوص تخصیص اعتبارات کشاورزی دارای نقائصی هستند که نیازهای پولی مالی کشاورزان، دامداران و... را به طور مطلوب بر نمی‌آورند. وجوه دولتی در قالب اعتبارات کشاورزی نیز فاقد کارایی لازم است به طوری که معمولاً مشکلاتی را در پی دارد.

یک سازمان تعاونی اعتبار کشاورزی از عضویت کشاورزان یعنی از تعاونیهای کوچک شروع می‌شود، حدود احتیاجات اعتباری کشاورزان را می‌شناسد و شالوده جمع آوری پس از آندهای روستائیان و استفاده از آنها برای تخصیص اعتبارات کوتاه مدت را پی‌ریزی می‌نماید. می‌توان از اتحاد تعاونیهای اعتباری یک منطقه شرکت تعاونی اعتباری بزرگتر به نام بانک تعاونی اعتباری ایجاد نمود که قبول سپرده و توزیع اعتبارات را در منطقه مورد نظر در سطح وسیعتری برای شرکتهای عضو و اعضاء تعاونیهای اعتباری انجام دهد. وجود یک سازمان پولی مالی مرکزی برای چنین مؤسساتی امری ضروری است تا

بتواند کمکهای مردمی، دولتی و مشارکت در جمع آوری و وجوه از طریق انتشار اوراق قرضه و غیره را انجام دهد و سیستم مالی سازمانهای اعتباری تعاونی را تثبیت نماید. راهنمای ما در طراحی چنین الگوی پولی مالی، سازمانهای مشابهی است که در بسیاری از کشورها و مجامع بین‌المللی وجود دارد و به همین ترتیب برای توسعه اقتصادی به بسیاری از کشورها توصیه گردیده است. کشور ما نیز بی‌نیاز از به کارگیری و استفاده از آنها به خصوص در امور کشاورزی نیست.

■ پی نوشتها:

- ۱- علی اکبر بوراد، شرکتهای تعاونی بانک برای کشاورزان، اسفند ماه ۱۳۴۵، تهران چاپخانه فاروس.
- ۲- مجموع گفتمارهای تعاونی کتاب چهارم وزارت تعاون و امور روستاها نشریه شماره ۱۱۴، اردیبهشت ماه ۱۳۵۳
- ۳- دکتر محمد بهمنی، اصول کلی شرکتهای تعاونی و انواع آن - نشریه شماره ۳ سازمان مرکزی تعاون کشور.
- ۴- علی اکبر بوراد، شرکتهای تعاونی و بانک، ۱۳۴۵ انتشارات فاروس.

بقیه از صفحه ۹۴

ردیف	نام بخش	کد	تعداد کسب	جمع سرمایه	تعداد اعضا	تعداد سهام
۱	کشاورزی	۲۹۹	۱۱۹۹	۱۱۹۹	۱۱۹۹	۱۱۹۹
۲	صنعت	۲۹۸	۱۱۹۸	۱۱۹۸	۱۱۹۸	۱۱۹۸
۳	تعمیرات	۲۹۷	۱۱۹۷	۱۱۹۷	۱۱۹۷	۱۱۹۷
۴	تعمیرات	۲۹۶	۱۱۹۶	۱۱۹۶	۱۱۹۶	۱۱۹۶
۵	تعمیرات	۲۹۵	۱۱۹۵	۱۱۹۵	۱۱۹۵	۱۱۹۵
۶	تعمیرات	۲۹۴	۱۱۹۴	۱۱۹۴	۱۱۹۴	۱۱۹۴
۷	تعمیرات	۲۹۳	۱۱۹۳	۱۱۹۳	۱۱۹۳	۱۱۹۳
۸	تعمیرات	۲۹۲	۱۱۹۲	۱۱۹۲	۱۱۹۲	۱۱۹۲
۹	تعمیرات	۲۹۱	۱۱۹۱	۱۱۹۱	۱۱۹۱	۱۱۹۱
۱۰	تعمیرات	۲۹۰	۱۱۹۰	۱۱۹۰	۱۱۹۰	۱۱۹۰
۱۱	تعمیرات	۲۸۹	۱۱۸۹	۱۱۸۹	۱۱۸۹	۱۱۸۹
۱۲	تعمیرات	۲۸۸	۱۱۸۸	۱۱۸۸	۱۱۸۸	۱۱۸۸
۱۳	تعمیرات	۲۸۷	۱۱۸۷	۱۱۸۷	۱۱۸۷	۱۱۸۷
۱۴	تعمیرات	۲۸۶	۱۱۸۶	۱۱۸۶	۱۱۸۶	۱۱۸۶
۱۵	تعمیرات	۲۸۵	۱۱۸۵	۱۱۸۵	۱۱۸۵	۱۱۸۵
۱۶	تعمیرات	۲۸۴	۱۱۸۴	۱۱۸۴	۱۱۸۴	۱۱۸۴
۱۷	تعمیرات	۲۸۳	۱۱۸۳	۱۱۸۳	۱۱۸۳	۱۱۸۳
۱۸	تعمیرات	۲۸۲	۱۱۸۲	۱۱۸۲	۱۱۸۲	۱۱۸۲
۱۹	تعمیرات	۲۸۱	۱۱۸۱	۱۱۸۱	۱۱۸۱	۱۱۸۱
۲۰	تعمیرات	۲۸۰	۱۱۸۰	۱۱۸۰	۱۱۸۰	۱۱۸۰

قابل ملاحظه‌ای داشته است.
۲- گرایش مردم در این استان به سمت

- ۵- همان منبع.
- ۶- علیرضا شیرانی، اقتصاد تعاون، انتشارات سازمان مرکز تعاون کشور با همکاری دانشگاه علامه طباطبائی ن فروردین ماه ۱۳۶۸.
- ۷- دکتر منوچهر ناهید، نقش شرکتهای تعاونی در پیشرفت و توسعه کشاورزی.
- ۸- علی اکبر بوراد، شرکتهای تعاونی و بانک برای کشاورزان، اسفند ماه ۱۳۴۵، تهران چاپخانه فاروس.
- ۹- همان مأخذ.
- ۱۰- همان مأخذ.
- ۱۱- تعاونیهای اعتباری در اطریش، وزارت تعاون و امور روستاها نشریه شماره ۸۰، تهران شهریور ماه ۱۳۵۱.
- ۱۲- علی اکبر بوراد، نقش شرکتهای تعاونی در توسعه اقتصادی، بانک برای کشاورزان، نشریه شماره ۳ سازمان مرکزی تعاون کشور.
- ۱۳- نقش روستای تعاونی در توسعه استان کردستان، ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وزارت تعاون بهمن ماه ۱۳۷۳.
- ۱۴- دکتر منوچهر ناهید، نقش شرکتهای تعاونی در پیشرفت و توسعه کشاورزی، انتشارات مؤسسه آموزش و تحقیقات تعاون انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۴۶.
- ۱۵- علی اکبر بوراد، شرکتهای تعاونی و بانک برای کشاورزان، اسفند ماه ۱۳۴۵، تهران چاپخانه فاروس.
- ۱۶- به سوی دنیای تعاون اثر ژرژ دوپروچ، ترجمه فتح الله بهاری، نشریه شماره ۱۳، سازمان مرکزی تعاون کشور.
- ۱۷- جزوه درسی نگارنده، اقتصاد تعاون دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۵۷.
- ۱۸- تعاونیهای اعتباری در اطریش، وزارت تعاون و امور روستاها، نشریه شماره ۸۰، تهران شهریور ماه ۱۳۵۱

تعاون به نحو چشمگیری بالا است.

۴- این استان به ازای جمعیت دارای بیشترین تعداد تعاونی است.

توضیحات:

- ۱- جمعیت استانهای کشور براساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ سازمان برنامه و بودجه برآورد شده است.
- ۲- در مورد استان مازندران تعداد تعاونیها و اعضاء آنها با استان گلستان یکجا حساب شده است چرا که جمعیت مورد استفاده در این استان طبق سرشماری سال ۱۳۷۵ شامل استان گلستان هم می‌شود.